

Radicaal voor jongeren

De impact van het (de)radicaliseringsbeleid op jongeren en jeugdwelzijnswerk

Nina HENKENS

Sinds het ontstaan van het fenomeen van de Syriëstrijders en de IS-aanslagen in Europa werd in België een breed en intensief deradicaliserings- en antiterreurbeleid opgezet. Dit beleid beperkt zich niet tot repressieve maatregelen. Ook het jeugdwerk en het onderwijs worden ingezet om radicalisering bij moslimjongeren tegen te gaan. Volgens Uit De Marge, steunpunt voor jeugdwerk en jeugdbeleid voor kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties, is dit beleid gebaseerd op enge veronderstellingen en gekleurde analyses. Als gevolg wordt de handelingsruimte van jeugdwerkers en de mentale en fysieke ontwikkelingsruimte van jongeren kleiner - zo blijkt uit de praktijk. 'Positieve identiteitsontwikkeling' wordt vaak naar voor geschoven als de oplossing voor dit probleem, maar is dweilen met de kraan open als het jeugdwerk er niet in slaagt de maatschappij een spiegel voor te houden. Een jeugdwerkpraktijk die in de eerste plaats gebaseerd is op de pedagogische noden van jongeren en een antiracistische houding blijken noodzakelijk om het hoofd te bieden aan de druk waar jeugdwerkers en jongeren onder gebukt gaan.

Dit artikel is een neerslag van een lezing die gegeven werd door Nina Henkens en Pascal Debruyne op de Welwijs studiedag "Radicaal Integraal. Emanciperend werken aan radicalisering in onderwijs en welzijn" op 4 oktober 2016.

Radicalisering - what's in a name?

Radicalisering is een begrip dat door sociale wetenschappers een 'empty signifier' wordt genoemd. Het is wetenschappelijk omstreden, maar politiek erg krachtig. Er is geen éénduidige wetenschappelijke definitie en het kan dus niet gemeten worden. In de praktijk zien we dat het begrip voortdurend in onderhandeling is. Wanneer zijn jongeren radicaal? De invulling hangt vaak af van het referentiekader van de betreffende ouder, leerkracht, jeugdwerker of politieagent. In de praktijk probeert men radicalisering af te meten aan een aantal gedragskenmerken die een voorspeller zouden zijn voor het deelnemen aan terroristische activiteiten. Zo heeft de gemeente Ninove een onlinemeldpunt radicalisering opgezet waar bepaalde gedragskenmerken afgevinkt kunnen worden en verschenen de 'radicaliseringslijstjes' van een aantal scholen al in de krant¹. 'Radicalisering' werd als term geïntroduceerd in de sociale wetenschappen door de Nederlandse veiligheidsdienst AIVD. Dit gebeurde na 9/11. Vóór de aanslagen op de Twin Towers werd terrorisme vooral verklaard vanuit contextuele analyses. Omgevingsfactoren (oorlog, ongelijkheid, uitsluiting, conflicten, ...) waren voldoende om de motieven van aanslagplegers te verklaren. Na 9/11 werd terrorisme meer en meer verklaard vanuit een psychologisch en individueel perspectief. Veel vaker wordt er nu gekeken naar de persoonlijke kenmerken en trajecten van terroristen: hun opvoeding en levenspad, en vooral; welke ideologie heeft hen aangezet tot het plegen van terroristische daden? Voor dat laatste wordt na 9/11 nadrukkelijk gewezen in de richting van de islam (en bepaalde stromingen zoals het salafisme en het wahabisme). Zowel in de we-

tenschappelijke literatuur als in het publieke debat tekenen deze twee stromingen (contextuele versus ideologische/individualistische stroming) zich steeds duidelijker af. Het is vooral die laatste benadering die het deradicaliseringsbeleid in België en de rest van Europa sterk beïnvloedt.

Daarbij is het belangrijk om op te merken dat jongeren van nature 'radicaal' zijn. De puberteit is de fase waarin grenzen worden afgetaast en jongeren hun plaats zoeken in de samenleving. 'Wie ben ik? Hoe positioneer ik mij tegenover het gezag, waar plaats ik mij in de sociale spanningsvelden?' Het zijn vragen die naar boven komen tijdens de puberteit en adolescentie. De prefrontale cortex, het gedeelte van de hersenen dat onder andere dient voor sociaal gedrag en impulsbeheersing, is nog volop in ontwikkeling, en is pas helemaal ontwikkeld rond de leeftijd van 25 jaar. Gevolg: 'pubergedrag'. Het huidige klimaat zorgt ervoor dat pubergedrag van moslimjongeren sneller als 'radicaal' en 'problematisch' gecategoriseerd wordt. Langs de andere kant weten sommige jongeren heel goed welk gedrag tegenwoordig volwassenen de stuipen op het lijf jaagt en aandacht oplevert... Het onderscheid tussen rebellie verpakt als radicalisering, pubergedrag en religieus fanatisme is soms moeilijk te maken maar wel cruciaal.

Geen Syriëstrijders zonder Syrië

Verschillende wetenschappers hebben hier scherpe kritiek op geleverd. Arun Kundnani, politiek wetenschapper uit Groot-Brittannië, expliciteert een aantal verborgen gebreken van het begrip radicalisering:

- Het overbenadrukt het individuele en het religieuze aspect van motieven voor terrorisme.
- Het veronderstelt dat islamitische religieuze ideologieën de druppels zijn die de emmers van gefrustreerde mensen laten overlopen en hen aanzetten tot terroristische daden.
- Het veronderstelt dat islamitisch geïnspireerd geweld inherent verschillend is van andere vormen van geweld.
- Het begrip gaat voorbij aan het feit dat terrorisme politiek gemotiveerd geweld is en dus relationeel: het werkt volgens het principe actie en reactie. ('It's not terrorism when we do it')

Hoewel Kundnani het erg scherp stelt, kunnen we de link maken met ons deradicaliseringsbeleid. De interventies via school, jeugdwerk en sociaal werk zijn erop gericht individuen te ondersteunen in de psychologische en religieuze trajecten die zij al dan niet zouden kunnen afleggen naar het plegen van terroristische daden. Macrofactoren zoals maatschappelijke uitsluiting, racisme en geopolitiek (o.a. de betrokkenheid van België bij oorlogsinterventies in het Midden-Oosten) worden weinig tot niet aangepakt in het deradicaliseringsbeleid.

Welk deradicaliseringsbeleid?

Het deradicaliseringsbeleid in België is erg versnipperd omdat zowel de lokale, Vlaamse en federale bestuursniveaus hier bevoegdheden in opnemen. We doen een poging om de belangrijkste beleidslijnen te schetsen die een invloed hebben op jongeren en het jeugdwerk:

- Nieuwe subsidielijnen voor jeugdwerkprojecten die als doelstelling hebben 'positieve identiteitsontwikkeling ter preventie van gewelddadige radicalisering'².
- De aanstelling van lokale radicaliseringsambtenaren in verschillende steden en gemeenten.
- Het subsidiëren van trajectbegeleiding en hulpverlening voor jongeren en gezinnen met 'deradicaliseringsmiddelen' in verschillende steden en gemeenten.
- Parlementaire initiatieven om het beroepsgeheim van hulpverleners te versoepelen.
- Het opstarten van Lokale Integrale Veiligheidscellen (LIVC)³ en de verschillende oproepen naar jeugdwerkers om deel te nemen aan deze overlegplatformen, o.a. door de Minister van Jeugd.
- Het militariseren en repressiever worden van bepaalde lokale politiekorpsen, zoals bijvoorbeeld in Antwerpen of de Brusselse Kanaalzone.
- Het ontwikkelen van een deradicaliseringsbeleid door de verschillende Vlaamse onderwijskoepels.

Buiten het nemen van concrete maatregelen mogen we ook het effect van uitspraken van beleidsmakers in de media niet onderschatten; bijvoorbeeld de oproep van het Gemeenschapsonderwijs aan leerkrachten om een 'alternatief discours' aan te bieden. Ook het OCAD stelde leerkrachten voor hun verantwoordelijkheid ('Radicalisering in de kiem smoren voor die ontaardt in gewelddadig extremisme - 'De leerkracht wordt terreurspotter'). Verschillende jeugdwerkers en onderwijzers van personen die betrokken waren bij aanslagen of vertrokken waren naar Syrië werden achteraf door de pers opgezocht met de vraag waarom zij dit niet hadden kunnen voorkomen. Bij de herziening van het Plan R (Actieplan Radicalisme⁴) vorig jaar werd aangekondigd dat 'leerkrachten en jeugdwerkzorgwerkers worden ingeschakeld om radicalisering te bestrijden.' Het is duidelijk dat het deradicaliseringsbeleid zorgt voor een vermenigvuldiging van het veiligheidsbeleid en welzijnsbeleid. De vraag wat

dan juist preventief beleid is, en wat er dan net voorkomen moet worden, wordt veel moeilijker te beantwoorden.

Effecten van het deradicaliseringsbeleid: minder mentale en fysieke ruimte voor jongeren, een kleiner handelingskader voor jeugdwerkers

In gesprekken met jongeren en jeugdwerkers, tijdens interviews, vormingen en projectmomenten, weerklinken de echo's van maatschappelijke polarisatie en deradicaliseringsbeleid. Het probleem lijkt prominenter in de grootsteden (Antwerpen, Brussel) maar vindt ook stilaan zijn weg naar de rest van Vlaanderen.

Zowel in het dagelijks leven als in de werking wordt de mentale en fysieke ruimte van moslimjongeren in de grootsteden ingeperkt door het antiterreur- en deradicaliseringsbeleid dat hand in hand gaat met etnische profilering. Dat moslimjongeren heel vaak potentiële verdachten zijn maken de pijnlijke verhalen uit onze werkingen duidelijk. Veel jeugdwerkers met een moslimachtergrond maken dezelfde kwetsende en vernederende behandelingen mee. De afgelopen jaren werden moslimjongeren - en jeugdwerkers uit onze werkingen staande gehouden tijdens activiteiten, opgepakt toen ze flyerden voor hun organisatie, geweigerd op werkgerelateerde vluchten, verdacht van ronselen tijdens vindplaatsgericht werk, uit de klas gehaald omdat ze een hoofddoek droegen, onder schot gehouden omdat ze voldeden aan het signalement van een 'terrorist', etc. Indirect horen we ook meer verhalen over islamofobie en racistische beledigingen naar jongeren en, jammer genoeg, ook naar kinderen.

*"Toen ik ging zwemmen met de tieners riep een omstaander naar hen dat ze ISIS-kinderen waren"
(S, jeugdwerker uit Antwerpen)*

De ervaringen uit eerste en tweede hand en het (de)radicaliseringsdiscours dat op sommige momenten erg hevig is, zorgt ervoor dat jeugdwerkers soms onzeker zijn over werken met moslimjongeren. Soms denken ze dat ze bepaalde gesprekken niet kunnen voeren of niet in staat zijn om te werken rond bepaalde onderwerpen omdat ze zelf geen moslim zijn of niet genoeg kennis hebben van de islamitische wetteksten. Bepaalde uitspraken of gedrag van moslimjongeren worden door jeugdwerkers te snel gelinkt aan de islam (en dus aan mogelijke radicalisering) waardoor de reactie er een is van wantrouwen en verontrusting (handelingsdrang of handelingsverlegenheid) in plaats van een pedagogische reflex. Uit De Marge pleit er dan ook voor om, los van de religieuze achtergrond van jongeren, altijd in de eerste plaats op zoek te gaan naar pedagogische vragen en antwoorden⁵. Denk aan bv. de nood aan positieve erkenning, experimenteer-ruimte en duidelijke grenzen.

Het bespreken van bepaalde gebeurtenissen (aanslagen) in de klas of de jeugdwerking is iets dat veel jeugdwerkers en leerkrachten moeilijk vinden. Het te midden van de eigen emoties en verwarring ook omgaan met de meningen van jongeren vereist veel reflectie. Open en constructieve gesprekstechnieken zijn gelukkig wel iets waar leerkrachten en jeugdwerkers in kunnen oefenen maar sommige zaken - zoals het vertrek naar Syrië van mensen uit de gemeenschap of bepaalde vragen die jongeren hebben - zijn nog erg moeilijk te bespreken en worden meer en meer taboe. Jeugdwerkers worden door jongeren zeker niet altijd als vertrouwenspersonen beschouwd als ze het gevoel hebben dat het onderwerp te gevoelig is of het risico inhoudt op een of andere manier gesignaleerd te wor-

den. Plaatsen waar jongeren op een veilige manier dingen kunnen bespreken en moeilijke vragen kunnen stellen aan competente en betrouwbare volwassenen verdwijnen. Gelukkig zien we dat jeugdwerkingen en zelforganisaties net daarin weer gaan investeren, zoals bij de Meeting Spaces van MSC Ahlan in Antwerpen.

Ook is er soms onduidelijkheid over het omgaan met vertrouwelijke informatie en zien we dat hier en daar de discretieplicht niet nageleefd wordt onder druk van lokale besturen en politie. Gevolg, op sommige plaatsen nog meer wantrouwen in het jeugdwerk.

Veel jeugdwerkers weten niet hoe ze moeten omgaan met de verhalen van jongeren over het racisme en de uitsluiting die zij meemaken. Niet alleen wordt veel racisme genormaliseerd en geïnternaliseerd ('Het zal toch nooit veranderen' of 'Ik hoor dat zelfs al niet meer'), het reageren op racistische incidenten en de rapportage van discriminatie mist in Vlaanderen nog steeds een institutioneel kader, en het is een opdracht voor het jeugdwerkwijzenwerk om de krachten te bundelen met organisaties als Unia en het Kinderrechtencommissariaat. Met deze partners werkt Uit De Marge regelmatig samen om te zien hoe we de klachtenprocedures - met de hulp van jeugdwerkers - zo laagdrempelig mogelijk kunnen maken voor kinderen en jongeren, en vooral voor die in kwetsbare situaties. Verder worden jeugdwerkers gevormd om ook gepast te reageren op racisme tegen en onder kinderen. Werk van de Kinderrechtencoalitie en psychologe Birsen Taspinar toonde al aan hoe schadelijk racisme is voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren.⁶

Hoewel er wetgeving en meldpunten zijn om discriminatie te melden mist België volgens het Comité voor de Rechten van het Kind een uitgebreide strategie die alle vormen van discriminatie aanpakt. Vijftien jaar geleden engageerde België zich op de Wereldconferentie tegen Racisme in Durban om een nationaal actieplan tegen racisme te ontwikkelen. Het is er tot op heden niet en de aanvallen van politieke verantwoordelijken op hun eigen anti-discriminatie-instituten beloven weinig goeds voor de toekomst. Het is ook opmerkelijk dat hoewel -het 'actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme' van de Vlaamse Regering vermeldt dat maatregelen enkel zinvol zijn als er tegelijkertijd wordt gewerkt aan een strenge veroordeling en aanpak van o.a. racisme en discriminatie- hier verder geen enkele actie aan gelinkt wordt of budget voor wordt vrijgemaakt.

Samengevat zorgen de maatschappelijke polarisering en het deradicaliseringsbeleid ervoor dat het werk van jeugdwerkers moeilijker wordt. Het is belangrijk dat zij hierin genoeg ondersteund worden via coaching, vorming, intervisie ... Ondersteuning waar als gevolg van besparingen en een groeiende werkdruk steeds minder tijd voor is op sommige plaatsen.

Positieve identiteitsontwikkeling: mag het iets meer zijn?

Het preventief jeugdwerk tegen radicalisering wordt vaak benoemd onder de noemer 'positieve identiteitsontwikkeling'. Zowel jongeren als jeugdwerkers houden er niet van om gelinkt te worden aan het begrip radicalisering en verkiezen deze term. Ook de overheid hanteert de term in projectoproepen, maar vermeldt erbij dat het gaat over preventie van gewelddadige radicalisering.

Er is geen vaste omschrijving van 'positieve identiteitsontwikkeling'. In de praktijk zien we dat het begrip heel verschillend wordt ingevuld in verschillende organisaties, afhankelijk van hun geschiedenis, doelgroep, lokale omstandigheden. We zien jeugdwerkers die

circusmethodieken gebruiken, anderen proberen via film aan positieve beeldvorming te doen, nog anderen kiezen ervoor om jongeren vorming te geven rond islam ... De projecten hebben gemeenschappelijk dat ze jongeren via activiteiten succeservaringen willen bieden met zichzelf en anderen, ontmoetingen faciliteren tussen verschillende groepen, talenten aanboren ... Jongeren bouwen dus zelfvertrouwen op en krijgen de ruimte om al hun deelidentiteiten te ontwikkelen. Kortom, positieve identiteitsontwikkeling maakt deel uit van kwalitatief emancipatorisch jeugdwerk en biedt een antwoord op het hierboven beschreven gebrek aan mentale en fysieke ontwikkelingsruimte bij (moslim)jongeren. Het hoeft natuurlijk geen betoog dat deze praktijk al decennialang bestaat binnen het jeugdwerkwijzenwerk, los van de doelstelling om radicalisering bij jongeren te voorkomen. Bovendien houdt 'positieve identiteitsontwikkeling ter preventie van gewelddadige radicalisering' een contradictio in terminis in: identiteitsontwikkeling ten dienste van een veiligheidsbeleid is een stigma. Het subject wordt hier immers al meteen weggezet als een potentiële jihadist; zijn of haar ontwikkeling staat niet ten dienste van persoonlijk geluk of ontwikkeling, maar wel ter preventie van een mogelijk gevaar.

En ook hier moeten we opletten dat we niet dweilen met de kraan open. Want hoeveel experimenteerruimte we jongeren ook bieden, hoeveel gesprekken we ook aangaan, hoeveel successen we ook boeken samen, als de jongeren het jeugdhuis uitstappen worden ze vaak geconfronteerd met een hele andere realiteit. Jongeren uit minderheden, en vooral moslimjongeren, krijgen bijna constant de boodschap dat hun (levensbeschouwelijke) identiteit problematisch is, potentieel gevaarlijk, niet te combineren met de westerse samenleving. Tegen de enorme maatschappelijke afkeuring is het jeugdwerkwijzenwerk maar klein bier. Samen met de jongeren strategieën ontwikkelen hiertegen is dan ook noodzakelijk. Het jeugdwerkwijzenwerk zal zo een kritische emancipatiemachine zijn voor jongeren uit de marge, in plaats van een verlenging van het veiligheidsapparaat.

Nina HENKENS

Stafmedewerker Uit De Marge vzw
Steunpunt Antwerpen
Junostraat 2 - 2600 Antwerpen

NOTEN

- 1 Zie <http://www.hln.be/regio/nieuws-uit-ninove/stad-voert-strijd-tegen-radicalisering-bij-jongeren-a2693613/>
- 2 Zie de reactie hier op van Uit De Marge: <http://www.mo.be/opinie/deradicaliseringsbeleid-moet-radicaal-anders>
- 3 Het LIVC is een multidisciplinair lokaal overlegplatform waar informatie tussen de sociale diensten en preventiediensten van de stad, de stadsdiensten, de lokale politiezone en de Lokale Task Force (LTF) rond radicalisering gedeeld kan worden. De primaire functie van het LIVC is dus informatiedeling tussen lokale partners en doorstroming naar de hogere overheid (en vice versa). De burgemeester vormt hierbij de brug tussen de sociale diensten en veiligheidsactoren. De LIVC heeft als doel om Foreign Terrorist Fighters (FTF) op te volgen. Dat zijn personen die onderweg naar Syrië onderschept zijn, teruggekeerd zijn uit Syrië of over wie er ernstige aanwijzingen zijn dat ze zouden vertrekken. In de praktijk zien we dat op verschillende plaatsen de LIVC een plek is waar alle soorten bezorgdheden en signalen rond 'radicalisering' gebundeld worden.
- 4 https://www.besafe.be/sites/besafe.localhost/files/u18/brochure_radicalisme_nl.pdf
- 5 Zie ook de visietekst van vzw Motief hierover: 'De impact van het deradicaliseringsdebat op jongeren.' http://motief.org/phocadownload/pedagogischefocusradicalisering_motief.pdf
- 6 Zie "Het zal wel aan mij liggen... Omgaan met de effecten van discriminatie en racisme op kinderen" https://www.kinderrechtencoalitie.be/sites/default/files/wysiwyg/Kinderrechtenfora/kinderrechtenforum_nr_11_het_zal_wel_aan_mij_liggen._omgaan_met_de_effecten_van_discriminatie_en_racisme_op_kinderen.pdf